

Bariéry cizinců na české škole

Kristýna Titěrová, 2010

Všichni žáci, kteří přijdou do školy v průběhu školního roku, vyžadují speciální přijímací proceduru, která jim umožní úspěšně se zapojit do nového školního prostředí a zároveň se efektivně zapojit do výuky tak rychle, jak jen to jde. Pro žáky cizince, pro které je čeština cizí jazyk, je dobře připravená přijímací procedura obzvláště důležitá, protože tyto děti mohou zažívat kulturní šok, různé emocionální problémy způsobené odloučením od rodiny, kamarádů, známého prostředí apod., a především jazykovou bariéru, která jim znemožňuje jakkoliv se zapojit mezi své vrstevníky.

Tyto děti mohou přicházet ze zemí, ve kterých je vzdělávací systém velice odlišný od toho našeho, stejně jako samotná organizace vyučování. Některé běžné předměty mohou být pro ně naprostou novinkou, obdobně je to i s požadavky na domácí přípravu, pomůcky apod. Azylanti a žadatelé o mezinárodní ochranu mohou mít velké mezery ve vzdělání a v některých případech ani nemuseli nikdy chodit do školy, přestože většinou náleží například již na druhý stupeň ZŠ. To může být způsobeno válečnými konflikty nebo jinými vážnými důvody v zemích původu. Takové děti pak vyžadují velkou pozornost učitelů. Často se však setkáváme s jejich nestandardním zařazením do velice nízkých ročníků, které jim znemožní absolvování povinné školní docházky.

Mladí lidé a především děti, které mají zkušenosti s migrací, jsou velice různorodá skupina, která vyžaduje individuální zacházení. Přitom je důležité mít na paměti, že některé z těchto dětí mohly nebo stále mohou:

- zažít velké emocionální trauma a ztrátu v zemi původu
- zažívat kulturní šok
- být odloučeni od svých rodičů nebo opatrovníků
- mít rodiče, kteří jsou emocionálně velice frustrovaní a bez zájmu nebo se naopak o své děti příliš obávají
- utrpět propad ve svém životním standardu a další významné změny v jejich životě
- žít v rodinách, které mají omezené nebo žádné sociální dávky a prostředky
- mít dočasné ubytování, a proto často střídat školy
- mluvit málo nebo vůbec česky při příjezdu do ČR
- mít přerušené nebo žádné vzdělávání ve své zemi původu
- žít v rodinách, které neznají svá práva ve vzdělávání a v sociální oblasti a mají těžkosti v přístupu do školy a ke škole a v komunikaci s ní
- přijet v průběhu školního roku a zažívat díky tomu další problémy s integrací

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného společností META, o.p.s. za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

MINISTERSTVO VNITRA
ČESKÉ REPUBLIKY

- zažívat šikanu a/nebo izolaci
- mít omezená práva v dalším vzdělávání

Důležité je mít také na paměti, že děti velmi často o svém přestěhování do nové země neměly nejmenší šanci rozhodovat a jsou tu mnohdy proti své vůli a nerady. Školy by měly při přístupu k dětem cizincům zvážit všechny tyto okolnosti.

Částečně převzato a upraveno z *New Arrivals Excellence Programme Guidance, Primary and Secondary National Strategies, Department for Children, Schools and Families, 2007* a <http://myweb.tiscali.co.uk/beginners/index.htm>.

Jazyková bariéra

Jazyková bariéra je nejmarkantnější překážkou dětí cizinců v našich školách. Odlišný mateřský jazyk a čeština jako cizí jazyk způsobují mnohé problémy jak v běžné každodenní komunikaci, tak v osvojování učiva. Tato překážka je ovšem různé intenzity v závislosti na jazycích původu. Slovansky mluvící žáci a studenti překonají komunikační bariéru pochopitelně mnohem rychleji, než například žáci z Vietnamu nebo Číny. Přesto je ale důležité se i u těchto dětí zaměřit na různé pravopisné a gramatické jevy, které mohou být problematické vzhledem k odlišnosti rodného jazyka (například se jedná o potíže s odhadnutím toho, kdy se ve slovech píší háčky a čárky, měkké či tvrdé i/y apod.).

Obecně se uvádí, že základní komunikační úroveň lze dosáhnout v závislosti na mateřském jazyce po půl roce až dvou letech, zatímco na akademickou rovinu, kdy se používají již odborné termíny, je možné se dostat až po pěti či sedmi letech. To je důležité mít na paměti při plánování jazykové podpory těchto žáků a studentů (která je nutná, neboť pouhým pasivním odposlechem se lidé s naprosto odlišným mateřským jazykem jiné skupiny nemohou naučit správně česky, protože čeština není zrovna jednoduchý jazyk - viz [čeština a jiné jazyky](#)) - ale také při plánování ostatního učiva.

Také je nutné uvědomit si, že děti mohou zažívat tzv. tiché období (*silent period*), kdy je ostych komunikovat v neznámém jazyce největší bariérou pro jakýkoliv kontakt. Tiché období může trvat řádově týdny až měsíce. V této době je důležité děti k mluvení nenutit.

K výše uvedenému je potřeba ještě připojit, že kromě tichého období a míry odlišnosti jazyka ovlivňuje rychlost osvojování cizího jazyka mnoho dalších faktorů, jako je rodinné prostředí, nadání na jazyky, poruchy učení a další faktory, které je třeba brát při plánování a hodnocení dětí cizinců v potaz.

Sociokulturní odlišnost

Odlišný etnický nebo národnostní původ s sebou přináší také odlišné zvyky, obyčeje, vzorce chování, tradice, normy a hodnoty. Setkání s majoritní populací, která se jinak chová, vyznává odlišné hodnoty a dodržuje jiná pravidla, způsobuje nově příchozím nemalé potíže, často i tzv. kulturní šok. Obecně platí, že z čím vzdálenější země cizinci přicházejí, tím odlišnější je jejich kultura a tím větší je tedy i kulturní šok.

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného společností META, o.p.s. za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

MINISTERSTVO VNITRA
ČESKÉ REPUBLIKY

Ten musí překonávat samozřejmě i děti, které jsou konfrontovány s odlišnou realitou často více než jejich rodiče, kteří mohou pracovat v prostředí s ostatními cizinci (továrny, tržnice), zatímco děti musí hned od počátku navštěvovat českou školu, reprezentující českou kulturu. Stejným způsobem ale působí setkání s odlišností i na majoritu, která může přikládat chování cizinců odlišné významy, čímž může docházet k nepochopení a nedorozumění. S odlišnou kulturou se totiž pojí i přisuzování odlišných významů například gestům a nonverbální komunikaci obecně.

Je proto důležité být interkulturně senzitivní a dávat si při komunikaci s cizinci pozor na tyto neverbální projevy. Neznamená to, že bychom se museli naučit, jak cizinci vnímají jednotlivá gesta a mimiku, spíše je důležité být si vědomi možného nedorozumění a snažit se mu předcházet. Podstatné na tom je uvědomění si, že naše kultura, ať už si pod ní představíme cokoli včetně pravidel komunikace a chování ve společnosti, není absolutní a jediná a že odlišnost kulturních vzorců je něco zcela běžného, nezávislého na hodnotě jednotlivých kultur.

Základní premisou **kulturního relativismu** je vnímání kultur v jejich jedinečnosti, v kontextu, ve kterém vznikaly a fungují, včetně vlastních norem, hodnot a idejí, a bez srovnávání s kulturou naší, která se vyvíjela v kontextu odlišném. Z kulturního relativismu vyplývá důležitost nahlížet na jednotlivé kultury jako na rovnocenné. Neexistují kultury vyšší ani nižší, protože jednoduše neexistuje měřítko, dle kterého by se dalo srovnávat. Cizincům mohou připadat naše zvyklosti stejně nepochopitelné, nelogické a "hloupé", jako nám ty jejich, a to z prostého důvodu - vyvíjely se v jiném prostředí a odpovídaly na odlišné společenské faktory, ale i například na jiné přírodní podmínky a podnebí.

Jako klasickou ukázkou kulturního relativismu lze uvést rodinné uspořádání. Nejenže je postavení členů rodiny v různých kulturách odlišné, ale stejně je to i s vnímáním rodiny jako instituce samotné. Jsou oblasti, kde má široká rodina absolutní význam v přežití jednotlivce, naopak naše společnost již rodinu atomizovala natolik, že význam mají jen nejbližší členové. Pro pochopení kontextu, v jakém dítě vyrůstá, je ovšem znalost kulturního významu rodinného uspořádání velice důležitá. Stejným způsobem je důležité také vnímání postavení muže a ženy. To se také týká našeho feminizovaného školství, ve kterém mohou mít čistě patriarchální národy problém s autoritou učitelek. Zde je pak namísto okamžitě při příchodu dítěte cizince ujasnit základní školní pravidla a zdůraznit důležitost jejich dodržování při vstupu do školního prostředí. Respekt je důležitý pro obě strany - my musíme respektovat jejich zvyklosti a cizinci zase naše.

Informace

Pro cizince, kteří přicházejí do hostitelské země z mnoha různých důvodů, jsou informace a přístup k nim jednou z největších bariér. Tato bariéra není ovšem pro jejich okolí tak markantní jako například bariéra jazyková, a proto jí není věnováno tolik pozornosti. Člověk si často neuvědomuje, že tím, že vyrostl v nějaké zemi a kultuře, je obklopen informačním rámcem, ze kterého při svém jednání vychází.

Často si to uvědomí, až když se ten rámec změní. A to je situace cizinců, kteří přišli do nové země, kde často nikoho neznají a nemají kde své informace získat. Proto jsou informace o fungování a organizaci českého školství, právech a povinnostech žáků a rodičů právě tím, co může integraci cizince do

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného společností META, o.p.s. za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

MINISTERSTVO VNITRA
ČESKÉ REPUBLIKY

českého školství a jeho následné školní úspěšnosti velice pomoci. České děti na vstup do školy připraví většinou jejich rodiče, které s ní mají bohaté zkušenosti, ale žáky cizince nemá na vstup do českého školství kdo připravit, když jejich rodiče chodili do školy např. na opačné polokouli.

Cizincům v různé míře mohou chybět i základní informace, jejichž užitečnost či nezbytnost si řada českých občanů ani nemusí uvědomovat, protože je nám prostředí školy důvěrně známé. Nemusí jim být jasné ani zadávání úkolů, práva a povinnosti žáků a studentů, práva a povinnosti rodičů apod. Neví si rady např. s výběrem škol v České republice nebo s tím, jak jsou u nás školy uspořádané, jaké existují střední a vysoké školy, jakou mají úroveň, jaká je struktura oboru a organizace studia, prázdniny atd. Navíc nemusí být informováni o právu na bezplatnou povinnou školní docházku, v jejich původní zemi to může být naprosto odlišné.

Cizincům nemusí být jasný ani fenomén škol v přírodě nebo důležitost rodičů při přípravě do školy. S tím je také spojena zásadní sociokulturní odlišnost, a to ta, že různé kultury přikládají vzdělání odlišnou hodnotu. Navíc je hodnota vzdělání také ovlivněna sociálním původem cizinců (což platí i pro Čechy). Jiný význam bude vzdělání přikládat vzdělaná rodina ze střední vrstvy a jiný obyvatelé z původních zemědělských oblastí, kteří si do ČR přišli vydělat peníze a nemají jiné ambice ani ohledně svých dětí.

Přesto je předání základních informací o organizaci, možnostech, právech a povinnostech základním předpokladem pro snadnější orientaci cizinců v českém vzdělávacím systému.

Sociální sítě

Cizinci mají v České republice v různé míře řidší sociální sítě. Což znamená, že nemají navázány vztahy s majoritní společností. Často se stýkají jen uvnitř své minority. To může v některých (extrémních) případech nabývat i podoby exkluze neboli vyloučení. A to je jev společensky velmi nevhodný a nebezpečný.

V důsledku nedostatečných vazeb na majoritu mají cizinci i horší přístup k řadě informací, o kterých jsme hovořili v předchozím bodě, a současně mohou mít ztížený přístup k některým běžným strategiím pomoci. Chybí jim informace a vazby na různé poradny, úřady atd.

Navazování vztahů mezi majoritou a minoritami je přitom základním předpokladem skutečně multikulturní společnosti. Zároveň je to možnost velkého kulturního a společenského obohacení. Škola jako středisko vzdělanosti a střetávání by mohla fungovat jako prostředník takovýchto setkávání, navazování a obohacování. Ať už prostřednictvím volnočasových aktivit zaměřených na děti s odlišným jazykem či nabídkou společenského setkávání dětí i rodičů z různých etnik s majoritou.

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného společností META, o.p.s. za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

MINISTERSTVO VNITRA
ČESKÉ REPUBLIKY

